

[Rec.:] Barbara Chlebowska, *W Grabowie Wielkanoc trwa trzy dni. Historia i dzień dzisiejszy Święta Palanta, Łódź 2018, ss. 132*

W Europie integrującej się politycznie i gospodarczo nie maleje, a może nawet wręcz narasta, zainteresowanie ruchami społecznymi o charakterze regionalnym. Ich celem jest ratowanie, wobec postępujących procesów unifikacyjnych, tożsamości społeczno-kulturowych „małych ojczyzn”. W tych oddolnych działaniach jest miejsce na odradzanie i kultywowanie, w nowoczesnych warunkach cywilizacyjnych, starych, często już zapomnianych gier sportowych, sięgających swym rodowodem w głąb czasów nowożytnych, a nawet średniowiecza. Wśród nich na czołowym miejscu wymienić należy palanta i gry pochodne.

Warto wiedzieć, że ostatnio na terenie szczególnie zachodniej części Unii Europejskiej, działania integracyjne wobec rozproszonych i regionalnych zrzeszeń gry w palanta, nie podważając jednak ich autonomii i samorządności wewnętrznej, podejmuje European Traditional Sports and Games Association (ETSGA). Organizacja ta skupia podmioty zajmujące się kultywowaniem tradycyjnych gier i zabaw.

Również w Polsce znacznie wzrosły zainteresowania tym sportem. Z jednej strony palant jest uprawiany jako sport rozwijający fizycznie, integrujący i dający możliwość ekspresji; z drugiej zaś, staje się przedmiotem poznania naukowego w ramach podejścia interdyscyplinarnego, łączącego w sobie historię, etnologię, socjologię i wychowanie fizyczne. Badaniem samej gry w ramach interdyscyplinarności zajmuje się, powołana w Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, specjalna jednostka naukowo-badawcza (prof. Wojciech Lipoński, dr Małgorzata Bronikowska). Natomiast rozproszone kluby sportowe stara się integrować od 2015 r. federacja o nazwie Polskie Stowarzyszenie Palantowe. Polski palant zbliża się coraz bardziej do ETSGA.

Zainteresowanie palantem, atrakcyjnym jako gra, upowszechniło się początkowo przede wszystkim na terenie Śląska, a później także Wielkopolski. Położony na terenie Niziny Południowowielkopolskiej Grabów zasłynął na całą Polskę swoim Świętem Palanta. Palant w stał się tutaj nie tyle dyscypliną sportową, co dorocznym zwyczajem pielęgnowanym przez miejscową społeczność i istotnie stanowiącym o oryginalności „małej ojczyzny”.

W kontekście powyższych rozważań łatwo zauważyć, że Autorka pracy o Święcie Palanta w Grabowie podjęła temat niezwykle ważki i żywotny wobec aktualnych wyzwań społeczno-kulturowych Europy, która chce zachować swoje zróżnicowanie kulturowe i tożsamość poprzez pielęgnowanie tradycji „małych ojczyzn”. Dotychczas ten swoisty fenomen kulturowy nie był poddany rzetelnej analizie badawczej. Zresztą, zauważmy w ramach dygresji, że jeszcze bodaj w latach 70. XX w., znany i ceniony publicysta pisma „Polityka”, Daniel Passent, dość ironicznie pisał o możliwościach podjęcia w ramach pracy doktorskiej tematyki palanta. Dlatego docenić należy samodzielność i wagę naukową wysiłku badawczego, podjętego przez dr Barbarę Chlebowską, która zajęła się tym problemem

jako kustosz Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Na jej pracę czekała nauka preferująca interdyscyplinarność w swoim podejściu metodologicznym. Czekala również społeczność Grabowa i całej gminy, pragnąca potwierdzenia dumy z posiadania i pielęgnowania swojej oryginalnej tradycji.

Książka powstała jako 38. już pozycja „Biblioteki Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, redagowanej z dużym wyczuciem potrzeb nauki i regionu przez prof. Ryszarda Grygiela, wieloletniego dyrektora tej prężnie rozwijającej się placówki.

Układ pracy jest przejrzysty, logicznie skonstruowany poprzez zastosowanie kryterium rzeczowego. Poszczególne jej części są proporcjonalne wobec siebie i kwestii, które podejmują na odpowiednim poziomie merytorycznym.

Do problematyki pracy udanie wprowadza, poprawnie pod względem metodologicznym zarysowany, *Wstęp*. Autorka podkreśla, że w swoim dziele „nie szuka uogólnień ani szerszych prawidłowości”. Tej zbyt skromnej uwagi nie potwierdza ani wybór przedmiotu badań, ani wysoki poziom wielowątkowej, etnologiczno-historycznej pracy. Temu zaprzeczają wnioski i samo ustawienie tematyki opracowania, które ukazuje nie tylko „miejsce badanego fenomenu kulturowego w życiu kulturalnym i społecznym Grabowa”. Odnosi bowiem przedmiot poznania do szerszego zjawiska pielęgnowania lokalnych tradycji, w ramach ruchów społeczno-kulturowych regionalizmu, których celem jest budowanie zbiorowych tożsamości społecznych „małych ojczyzn”.

Podejście interdyscyplinarne do przedmiotu badania zostało w opracowaniu bardzo dobrze i solidnie zaakcentowane poprzez wszechstronny dobór i wykorzystanie źródeł, tak pisanych (charakterystycznych dla historii), jak i wywołanych (kojarzonych z etnologią). Materiały te udanie wzbogacają poziom merytoryczny dzieła, szczególnie zaś źródła wywołane, uzyskane przez Autorkę podczas kilkuletnich badań terenowych w Grabowie (2011-2014, 2017), przy pomocy wywiadu swobodnego, częściowo skategoryzowanego oraz obserwacji.

Starając się o możliwie wszechstronne przedstawienie Święta Palanta w Grabowie, B. Chlebowska zapowiada na wstępie i później wykorzystuje w „sposobie narracji” inspiracje metodologicznie wybitnego antropologa kultury Clifforda Geertza (1926-2006), którego „gęsty opis” zakłada opisanie nie tylko samych zachowań występujących w grze, lecz także odnalezienie ich kontekstu społeczno-kulturowego.

Rozdział I (*Z dziejów Grabowa*) syntetycznie zarysowuje historię i bazę społeczno-ekonomiczną przestrzeni, w której narodził się przedstawiony w pracy swoisty fenomen kulturowy. Dobrze zostały tu wykorzystane dostępne źródła historyczne i wyniki dotychczasowych opracowań. W jednym miejscu, z pożytkiem dla kompozycji całości, syntetycznie została zestawiona wiedza o dziejach Grabowa z charakterystyką wielokulturowości tej osady do czasów II wojny światowej. Podczas trwania II Rzeczypospolitej Polacy i Niemcy funkcjonowali tutaj w ramach działalności rolniczej, Żydzi zaś zajmowali się głównie rzemiosłem

i handlem. Niemcy byli od końca XVIII w. drugą po Żydach mniejszością narodową. Obecnie Grabów jest dużą wsią, zachowującą swój rolniczo-rzemieślniczy charakter. Jednak pamiętać należy i o tym, że posiadał prawa miejskie w latach 1372-1870.

Rozdział II (*Feliks Kretkowski – dziedzic Grabowa i krzewiciel gry w palanta*) został utrzymany również w stylu narracji historycznej. Bezpośrednio wprowadza w zasadniczą tematykę opracowania, podkreślając kreatywną rolę dziedzica Grabowa w upowszechnianiu gry w palanta w specyficznym kulturowo i ekonomicznie terenie. Podkreśla, słusznie zresztą, rolę ekspansywnej jednostki w stymulowaniu przeobrażeń społeczno-kulturowych miejscowego środowiska. Jednocześnie określa początek drogi, jaką przeszło uprawianie palanta jako zajęcia elitarnego w czasach F. Kretkowskiego, m.in. posła na Sejm Czteroletni z ziemi łęczyckiej (przejawiającego jednak ambiwalentny stosunek do Konstytucji 3 maja), który w pierwszych latach XIX w. stał się właścicielem Grabowa i okolicznych wsi. To on zapoczątkował uprawianie sportu umiłowanego w młodości, który z czasem przybrał postać egalitarnego Święta Palanta w XX w.

Rozdział III (*Palant – zespołowa gra sportowa*) zwięźle opisuje historię i zasady obowiązujące w tej dyscyplinie sportu. Warto wiedzieć, że bodaj pierwszy w Polsce podręcznik do gry w palanta został opracowany przez Jana Jasińskiego (*Palant. Wiedza, taktyka, przepisy: gra sportowa dla szkół, klubów i organizacji*, Warszawa-Poznań 1938). Po II wojnie szerzej zajął się tą grą Wojciech Lipoński (*Rochwist i palant*, Poznań 2004), a wcześniej także T. Gradowska (*Palant i kwadrat*, Warszawa 1951) i Z. Dowgird (*Formy gry w palanta na obszarze Polski*, Wrocław 1966). Kończąc tę część rozważań B. Chlebowska słusznie przewiduje, że „palant zyska jeszcze na popularności”.

Rozdział IV (*Święto rzemieślników*) to już zasadnicza część całej pracy. Podczas rozważań teoretycznych o samej istocie święta udanie przechodzi do uchwycenia roli grupy sportowej w zaistnieniu swoistego zjawiska, jako wyjątkowej, wielofunkcyjnej uroczystości integrującej przede wszystkim rzemieślników, lecz także, wielopokoleniowo, wszystkich mieszkańców Grabowa. W tym rozdziale udało się zasadnie wykazać, że Święto Palanta, sam jego przebieg oraz ciągłe przygotowania (całoroczne), poza zapowiadaną funkcją sportową, realizują także funkcje rzeczywiste psychospołeczne, takie jak funkcja integracyjna i funkcja ekspresywna. W ramach tej ostatniej choćby inspirując do twórczości poetyckiej, literackiej czy plastycznej.

Część merytoryczną pracy wieńczy rozdział V (*Święto Palanta we wspólnym Grabowie*). W postaci potoczystego opisu przedstawia aktualny (od końca XX w.) przebieg uroczystości. Zwraca uwagę na coraz to nowe elementy scenariusza, znacznie wzbogacające atrakcyjność wizualną Święta i pogłębiające realizację jego funkcji psychospołecznych. Jednocześnie czyni z uroczystości, poprzez nawiązanie do miejscowej tradycji, interesujący przypadek folkloryzmu obzędowego.

Badania, solidnie przeprowadzone i udanie zaprezentowane w pięciu rozdziałach pracy, doprowadziły do wniosków zaprezentowanych w *Zakończeniu*. Są to wnioski wiarygodnie uzasadnione i jednocześnie optymistyczne dla Grabowa. Uogólniają to, iż „Święto Palanta jest bardzo mocno osadzone w miejscowej tradycji, w związku z tym jego istnienie nie jest zagrożone”. Jeżeli uznać Grabów i jego okolice w granicach gminy samorządowej za „małą ojczyznę”, to z pewnością jej tożsamość społeczno-kulturową określa również duma z posiadania i pielęgnowania tak wyjątkowej uroczystości jak Święto Palanta.

Strona formalna książki, starannie zredagowanej pod względem technicznym i wydanej w atrakcyjnym opracowaniu edytorskim, zasługuje na uznanie. Zastosowany przez Autorkę jasny i potoczny styl narracji znacznie zwiększa walory poznawcze tego opracowania. Odpowiednio dobrane fotografie, przeważnie autorstwa samej B. Chlebowskiej, uatrakcyjniają odbiór całego tekstu, czyniąc go przystępnym nawet dla czytelnika bez specjalistycznego przygotowania.

Podsumowując, mogę wyrazić opinię, że książka B. Chlebowskiej jest opracowaniem zupełnie oryginalnym. Z powodzeniem, jako rzecz o charakterze interdyscyplinarnym, realizuje funkcje poznawcze (analiza źródłowa) i jednocześnie popularyzatorskie (napisana językiem jasnym i przystępnym dla każdego czytelnika). Zarazem promuje Grabów z jego tradycjami, kulturą i bazą społeczno-ekonomiczną, jako potencjalne miejsce udanych inwestycji, ewentualnego zamieszkania na stałe, perspektyw dla młodzieży.

Za przygotowanie solidnego materiału i na wysokim poziomie merytorycznym opracowania analizującego, uogólniającego i upowszechniającego wiedzę o swoistym fenomenie kulturowym jakim jest Święto Palanta w Grabowie, należą się Autorce wyrazy szczególnego uznania.

Andrzej Lech

Adres mailowy autora: jendrol1@interia.pl